

ROMANTIZM ADABIYOTINING MUHIM XUSUSIYATLARI

Fayziyeva Komila Axrorovna.

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti katta o'qituvchisi.

Tel: +998903148448

E-mail: komila.fayziyeva.85@bk.ru

Annotatsiya. Angliya va Amerika adabiyotida romantizm bilimdonlaridan A.Zveryov yozishicha, Vashington Irving novellasi qahramoni Rip van Vinkl hamma tinch, osoyishta, shovqin-suronsiz yashagan golland gubernatorlari davrini orzu qilar edi. U 20 yillik uyqudan uyg'onib, tog'dan uyiga qaytganida eski do'stlari qolmagan, hamma yangilar "siyosiy nizo, janjallar, jang–u jadallar bilan ovvora bo'lib tinchligi yo'qolgan, ishbilarmonlar, tadbirkorlar, fermerlar faqat ko'p foyda olishni o'ylayotgan edi.

Kalit so'zlar: siyosiy nizo, janjallar, jang–u jadallar bilan ovvora bo'lib tinchligi yo'qolgan, ishbilarmonlar, tadbirkorlar, fermerlar, moddiy boylik.

IMPORTANT FEATURES OF ROMANTICISM LITERATURE

Fayziyeva Kamila Axrorovna.

Senior lecturer at the University of Economics and pedagogy.

Tel: +998903148448

E-mail: komila.fayziyeva.85@bk.ru

Annotation. According to A. Zveryov, a scholar of romanticism in English and American literature, Rip van Winkle, the hero of Washington Irving's novella, dreamed of the time of the Dutch governors, when everyone lived peacefully, without noise. When he woke up from a 20-year sleep and returned home from the mountain, there were no old friends left, all the new ones "were busy with political disputes, quarrels, battles - he lost his peace, there were only a lot of businessmen, entrepreneurs, farmers was thinking of profiting.

Keywords: Businessmen, entrepreneurs, farmers, material wealth lost their peace due to political conflict, quarrels, war.

Yevropa shoirlaridan I.V.Gyote "G'arb–u Sharq devoni"da Sharq mumtoz she'riyati durdonalarini, Firdavsiy, Anvari, Nizomiy, Hofiz, Sa'diy, Jaloliddin Rumiy hayoti va ijodini yaxshi bilishini ko'rsatdi. Jaloliddinning otasi Balh ulamolari bilan (Gyote fikricha, Balx xonimi bilan) nizolashib qolganida ota, bola Rimga yo'l oladi. Yo'lda ular

mashhur valiy shoir, fors she'riyati va tasavvuf daholaridan Farididdin Attorni uchratdi. F.Attor o'smir Jaloliddinga o'zining "Asrornoma" kitobini taqdim qilib, uning kelgusida jahonga mashhur bo'lishini bashorat qiladi. F.Attorning bashorati yuzaga chiqadi. Jaloliddin buyuk shoir va faylasuf, mutafakkir bo'lib yetishganida "Biz bu yo'lda (tasavvufda) Sanliy va F.Attorning izidan keldik" deydi. Alisher Navoiy aziz-avliyolar haqidagi "Nasoyimul-muhabbat min shamoyim-ul futuvvat" ("Mardlik epkinlaridan esgan shabbodalar") asarida Jaloliddin Rumiyning ushbu fikrini keltiradi.

I.V.Gyote "G'arb-u Sharq devoni"da Jaloliddin Rumiyning "Haq taolo yaratgan har ikki olamning ajoyibligini, ma'naviy olam cheksiz go'zalligini, ammo odamlarning kamol topmagani haqidagi g'oyalarini masalalar, rivoyatlar, hikoyatlar yordamida tushunganini aytadi. I.V.Gyote ushbu maqolasida Chingizxon hamma azizlarning maqbaralarini vayron qilsa ham Jaloliddin Rumiyning qabriga tegmadi, – deydi. Olmon shoiri va olimi I.V.Gyote "G'arbu Sharq devoni"da Sa'diy va Hofuz hayoti va ijodini juda qisqa ta'riflaydi.

Vashington Irving "Rip van Vinkl" novellasining boshlanish qismida adabiy qahramon yashagan muhitni (xronotopni), Ripning xarakterini realistik ruhdagi detallar-tafsilotlari bilan tasvirlaydi. Ripning xotini uni uy-ro'zg'or ishlariga qarashmagani uchun doimo koyishidan bilamizki, bu oilada qullar mehnatidan foydalanilmaydi.

Demak, Rip quldorlik yo'q qilingan Amerikaning shimolida yashaydi. Yarim kechasi haybatli tog'lar orasida chavg'on o'ynayotgan galland zobitlariga Rip van Vinkl bochkalarni yelkasiga ortib, may-vino tashiydi. U yo'l-yo'lakay to'xtab, bochkaning jo'mragidan mayni simirib ichib, mast bo'lib zavqlanishi, 20 yil uxlab qolishi, romantizm ruhida tasvirlanadi. Bu novellada komizm, yumor holatlari satiraga aylanib ketadi. Unda Rip van Vinklning tog'dan uyiga qaytganida hech kim uni tanimasligi, u hech kimni tanimay qolishi, faqat 20 yil avval go'dak bo'lgan qizalog'i Judit yaxshi yigitga tegib, Rip ismli o'g'ilni ko'tarib olgani aytiladi, Rip van Vinkl xotini vafot etganini eshitib, xursand bo'lishi, faqat qizi unga mehribon bo'lishi, otasiga yaxshi xonani jihozlab, oziq-ovqatiga qarashi, Ripning 20 yil avval yosh, dangasa, o'yinqaroq bo'lgan o'g'li esa ulg'ayib, mehnatsevar yaxshi fermerning qo'lida ishlayotgani, lekin otasi kabi dangasa, mehnatdan qochadigan bo'lgani eslanadi.

Romantizm adabiyotining muhim xususiyatlaridan biri asar syujetida fantaziya, ajoyib-g'aroyib voqealarning real voqealarga aralashib ketishidir. Antik adabiyotda Arastu (Aristotel) bu qoidani barcha badiiy asarlarga taaluqli deb biladi. "Shoirning vazifasi haqiqatdan bo'lib o'tgan voqea haqida emas, balki tahmin etilgan yoki sodir bo'lishi mumkin bo'lgan, bo'lishi tahmin etilgan yo bo'lishi zarur bo'lgan voqea haqida so'zlash (yozish)dir. Zero, tarixchi va shoir bir-biridan biri vazn, nazmda, boshqasi esa

nasrda yozishi bilan farqlanmaydi. Tarixchi va shoir biri haqiqatdan bo‘lgan, ikkinchisi esa bo‘lishi mumkin bo‘lgan voqea haqida so‘zlaydi.

Vashington Irving “Rip van Vinkl” novellasida tarixchi sifatida emas (unda tarix eslansa–da), balki shoir sifatida xayoliy voqeani tasvirlaydi.

Vashington Irving “Rip van Vinkl” novellasida adabiy qahramon uchun bir nechta, boshqalar hayotida 20 yilda yuz bergan voqealarni tarixchi sifatida emas, balki shoir sifatida ko‘rsatadi. Tarixchi isbotlaydi, shoir ko‘rsatadi. Agar Vashington Irving 20 yillik voqealarni tarixchi sifatida bayon qilsa, juda katta hajmni egallar edi, yozuvchi 20 yillik tarixdan faqat bir voqeani, “Bibliya”da va “Qur’on”da o‘rin olgan “Ashobi kaxf” (“G‘or ahli”) rivoyatini asos qilib olgan.

Arastu “Poetika”da yozishicha, tragediyada (barcha mukammal badiiy asarlarda ham) ajoyibotlarni yozish kerak. “Bibliya” va “Qur’on”da tasvirlangan barcha payg‘ambarlarning hayotida ajoyibotlar, mo‘jiza ko‘p uchraydi. “Qur’on”da ma’jusiylilikni ko‘p xudolikni tan olmagan uch o‘smir va ularning bir iti zolim podshoh (Daqqi yunus, Diokletian) ta’qibidan tog‘larga qochib, bir g‘orga kirib, yashirinib, uch yuz yil uxlab qolgani haqida rivoyat mavjud bo‘lgan.

“Qur’oni karimning” 18 – “Qahr” surasini o‘zbekchaga izohli tarjima qilgan Alouddin Mansur shu surani sharhlab: “Mufasssirlar” yozishlaricha, “Ashobi Qaxf” (G‘or ahli) qissasi bunday bo‘lgan ekan: Iso alayhis-salom zamonlaridan kelgan Rumda Daqiyonus nomli zolim shoh chiqib, odamlarni butlarga (Zevs, Apolon ...) ibodat qilishga majburlar, amriga bo‘ysunmagan kishilarni esa jonidan kechishga majbur qilar edi. Bir kuni unga fuqarolardan bir necha yigit shohning amriga bo‘ysunmagani haqida xabar berishibdi. Shoh yigitlarni, o‘z huzuriga chaqirib, “Hozir sizlarni o‘ldirgim kelmayapti, bir kun muhlat beray, butlarga sajda qilishga o‘ylab ko‘ringlar, –deydi. Yigitlar bu muhlatdan foydalanib, bu davlatdan chiqib ketishga qaror qiladi.

“Qur’on”da bu rivoyat Muhammad payg‘ambarga Alloh tomonidan aytib beriladi: “Eslang, u (yosh yigitlar, o‘smirlar) g‘orga panoh (boshpana) istab borishib, “Parvardigoro, bizlarga o‘z huzuringdan rahmat-marhamat ato etgin va bizlarning shanimizni o‘zing o‘nglagin” dedilar. Bas, biz o‘sha g‘orda bir necha yil quloqlariga urib uxlatib qo‘ydik ... (Ey, Muhammad), biz sizga ularning hol-xabarlarini ro‘yi-rost so‘ylamoqdamiz; – darhaqiqat, ular parvardigoriga iymon keltirgan va ularning iymonini ziyoda qilgan yigitlar edi”. “Qur’on”da yosh yigitlar-o‘smirlarga g‘orni topib yashirishni ham Alloh buyuradi, ularga mehribonlik qiladi . “Qur’on”da Alloh payg‘ambari Muhammadga Rim imperatorining ko‘pxudolikni (Zevs, Apallon, Afina, Afroditaga sig‘inishni) inkor etib, yakkaxudolikni Iso Masih orqali xalqqa yetkazgan zamoni kelguncha uxlatib qo‘yganini tushuntiradi: “Biz ularning dillarini (ma’jusiyligni,

ko'pxudolikni inkor etgan yigitlarning dillarini) quvvatlantirdik." O'shanda ular zolim shoh qarshisida turib) – dedilar: “Bizning parvardigorimiz osmonlar va yerlarning xudosidir.” Biz undan o'zga biror ilohga hargiz iltijo qilmaymiz. Aks holda, nohaq so'zni aytgan bo'lurmiz” . Shundan so'ng “Qur'on”da Ashobi Kaxf-G'or ahli nechtaligi uchta va bir it, beshta va bir it deb talashuvchilarga Muhammad “Buni faqat Alloh biladi” deyishi kerakligi, G'or ahlining uzoq yil uxlaganini isboti ularning tangalari shaharda qadimgi deb, o'tmay qolgani aytiladi.

Vashington Irving “Qur'on”da kelgan bu rivoyatni yaxshi bilgan va “Rip van Vinkl” novellasida shu rivoyatdan boshqa g'oyani badiiy ifodalash uchun foydalangan. Agar “Qur'on” rivoyatida diniy e'tiqod, iymonli bo'lishning buyuk ahamiyati isbotlansa, V.Irving novellasida aksincha, adabiy qahramon – Rip van Vinkling tog'larda 20 yil uxlab qolgan hajviy va romantik ruhdagi syujetga aylanadi. V.Irving novellasida qahramon xarakteri – Ripning uy-ro'zg'or ishlarida oilaga, xotiniga yordam bermay, bir to'da o'ziga o'xshash dangasa do'stlari qatorida qahvaxonada kayf-safo qilishni yaxshi ko'rishi – asar syujetini shakllantiradi. “Qur'on” rivoyatida bir necha o'smir zolim podshohning zulmidan tog'larga qochib, g'orga yashirinib juda uzoq (bir necha asr) uxlab qolsa, V.Irving novellasi qahramoni oilada xotining zulmidan tog'larga qochib, bir necha asr avval Gudzon daryosini va dengizini, Amerikaning shimolini kashf etgan golland harbiylarining chavgon o'ynab, vino to'la bochkalarni bo'shatganini ko'rib, ularga vino tashigani, yo'lda o'g'rincha gollandlarning vinosidan ichib, mast bo'lib uxlab qolishi tasvirlandi.

Novellada romantizmga xos mo'jiza, ajoyibot ham, tanqidiy realizmga xos hajviy xarakter ham bor. Adabiy qahramon shu xarakteri sababli ajoyibotni boshdan kechiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qur'oni Karim. Alouddin Mansur tarjimasi-izohi. – T.: “Sharq”, 1993. – B. 199.
2. Ирвинг В. Новеллы. – М.: «Правда», 1985. – С. 29–31.
3. Арасту. Поэтика. – Т., 2004. – С. 29.
4. Гёте И.В. Западно-восточный диван. – Москва: «Наука», 1988. – С. 183.